

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ

ΓΛΩ301

Πηνελόπη Καμπάκη-Βουγιουκλή
Καθηγήτρια Εφαρμοσμένης
Γλωσσολογίας

Τι είναι «γλωσσολογία»;

- terra incognita για τους πρωτοετείς φοιτητές
- δεν διδάσκεται στο γυμνάσιο και στο λύκειο, κι έτσι δεν υπάρχουν σημεία αναφοράς

Οι πρώτες απαντήσεις:

- «γλωσσολογία είναι η διδασκαλία της γλώσσας και της γραμματικής» ή
- «η γλωσσολογία μάς διδάσκει πώς να χρησιμοποιούμε σωστά τη γλώσσα μας»

Η θεωρία της «γλωσσικής ντουλάπας»

Ποιες από τις γλωσσικές μορφές που χρησιμοποιούνται στα παρακάτω βίντεο είναι αντικείμενο της γλωσσολογίας;

- **Ζουράρης:** https://www.youtube.com/watch?v=_oYnFlhK7PU
- **Γλώσσα νέων:** <https://www.youtube.com/watch?v=J3letleHneo>
https://www.youtube.com/watch?v=q_uA3_qiTWk,
<https://www.youtube.com/watch?v=T7XyLFtBv50>,
<https://www.youtube.com/watch?v=n8YikYMGFLE>
- **Λεξιλόγιο-Ταμπού:**
- <https://www.youtube.com/watch?v=UQ9hWjffqP4>
- **Στρατιωτική αργκό:**
- <https://www.youtube.com/watch?v=eJTZLQdx5Ks>
- **Συνθηματική γλώσσα:**
- <https://www.youtube.com/watch?v=2UkV2IfO30>,
- <https://www.youtube.com/watch?v=sEp1ySDzzac>
- **Γεωγραφικές διάλεκτοι:**
- <https://www.youtube.com/watch?v=LrH50ECHqZQ>
- **Φατσέικα:** https://www.youtube.com/watch?v=_oYnFlhK7PU

Στάση των ομιλητών

Λαθοθηρία, μονιστική εμμονή

Ας κάνουμε το παρακάτω τεστ. Ποιο είναι το σωστό;

1. (α) *ανέκαθεν* (β) *από ανέκαθεν*
2. (α) *η ψήφος* (β) *ο ψήφος*
3. (α) *αιγόκλημα* (β) *αγιοόκλημα*

Ερώτηση: *Πώς θα χαρακτηρίζατε αυτόν που απαντά σε όλα (β);*

Απαντήσεις

1. Περισσότερο το (α): το **-θεν** είναι ΑΕ επίθημα. Κληρονομήθηκε στην ΑΕ ως απολίθωμα και δεν είναι παραγωγικό στοιχείο στη ΝΕ. Γι' αυτόν τον λόγο, δεν είναι διαφανές στη ΝΕ και χρειάζεται σημασιολογική στήριξη από την πρόθεση **από**.

Παρατήρηση 1: ανάλογα φαινόμενα παρατηρούνται ήδη στον Όμηρο: **ἐκ Τροίηθεν** κλπ.

2. Και τα δύο: τα θηλυκά σε **-ος** είναι πρωτοτυπική κατηγορία στην ΑΕ και μη πρωτοτυπική στη ΝΕ. Το θηλυκό είναι ΑΕ, ενώ το αρσενικό είναι ΝΕ ως αποτέλεσμα αναλογικής επέκτασης στα αρσενικά σε **-ος**.

Παρατήρηση 2: ανάλογα φαινόμενα είναι ΑΕ **ὁ ἔλεος** > ΕΚ **τὸ ἔλεος**, ΑΕ **ὁ βουνός** > ΜΕ **τό βουνόν**, ΕΚ **τό βράχος** > ΜΕ **ὁ βράχος** κλπ.

3. Το (β). Ετυμολογικά σωστό είναι το πρώτο αλλά όλοι πλέον οι ομιλητές χρησιμοποιούν το δεύτερο.

Συμπέρασμα

- ⇒ Οι ομιλητές **ανθίστανται στη γλωσσική αλλαγή**, όπως σε όλα τα είδη της αλλαγής. Η διόρθωση γίνεται συνήθως προς **το ετυμολογικά ορθό**, συχνά **αυθαίρετα** (δες Παρατήρηση στο 1), χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η **χρηστική παγίωση**.
- ⇒ Η «ενόχληση» προκύπτει από τις υπό εξέλιξη αλλαγές (περίπτωση 2) και όχι από τις παγιωμένες (Παρατήρηση 2 & περίπτωση 3).

Παραγλωσσολογία & μυθική γλωσσολογία

Μύθος 1: «Η αρχαία ελληνική είναι εύηχη γλώσσα και απολαυστική»

- ✓ Όμως δεν προφερόταν με τη νεοελληνική προφορά, λ.χ. ΑΕ **θρικός** [thrikhos] (βλ. ερασμική προφορά), η αισθητική είναι υποκειμενική, και το «σαγηνευτικό» δεν πρέπει να συγχέεται με το «χρήσιμο».
- ✓ «Το πολυτονικό είναι πλούτος για τη γλώσσα». Όμως, τα αρχαία ελληνικά κείμενα δεν είχαν τονικά σημάδια και ψιλή (μόνο ένδειξη δασείας, επειδή προφερόταν, αλλά στην Ελληνιστική Κοινή (ΕΚ) χάθηκε). Τα τονικά σημάδια εισήχθησαν από τους αλεξανδρινούς φιλόλογους κυρίως για πρακτικούς λόγους.
- ✓ «Η αρχαία ελληνική είναι η σωστή, η πρότυπη γλώσσα». Όμως, η **γλωσσική αλλαγή** είναι μια **αναπόδραστη πραγματικότητα** και η διόρθωση προς την αρχαία ελληνική είναι συχνά αυθαίρετη (βλ. προηγούμενες διαφάνειες).

Παραγλωσσολογία & μυθική γλωσσολογία

Απόψεις για την ΑΕ μη επιστημονικά τεκμηριωμένες (χωρίς πειστική επιστημονική απόδειξη ή τεκμήριο), που είναι συχνά υποκειμενικές/διαισθητικές απόψεις ή διαστρεβλωμένη πραγματικότητα:

- **Μύθος 2 (γλωσσολογικός):** η ΑΕ είναι γλώσσα μαθηματική, ανώτερη της ΝΕ και όλων των γλωσσών, πλούσια, νοηματική (όχι συμβατική)
λ.χ. **γεωμετρία** < **γη** + **μετρώ**
- **Μύθος 3 (κοινωνικός):** γλώσσα των υπολογιστών και της μαθηματικής κωδικοποίησης, μαθήματα ΑΕ από Μπιλ Γκέιτς, CNN και άγγλους επιχειρηματίες
- **Μύθος 4 (εκπαιδευτικός):** θεραπεύει τη δυσλεξία, είναι φραγμός στην ξενομανία και τα greeklish, διδάσκονται στο εξωτερικό
- **Μύθος 5 (πολιτιστικός):** ανέπτυξε τον αρχαίο πολιτισμό.

Προβλήματα στον ορισμό της γλωσσολογίας

- Πρώτος σκόπελος → καθορισμός όρων «γλώσσα» και «επιστήμη»
- Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει να διαπιστώσουμε την **προηγούμενη γνώση** που έχει το ακροατήριό μας σχετικά με τους συγκεκριμένους όρους.
- Όμως, πρέπει αναγκαστικά να αποκαλύψουμε και να συζητήσουμε ΠΡΩΙΜΑ αρκετά στοιχεία, πολλά από τα οποία θα αναλυθούν στη συνέχεια, ή που πρέπει να κρατάμε ως «άσους κρυμμένους στο μανίκι μας» για καθαρά ψυχοδιδακτικούς σκοπούς.
- Με άλλα λόγια, καταστρέφουμε ένα κομμάτι από το σασπένς της πρώτης γνωριμίας.

Προβλήματα στον ορισμό της γλωσσολογίας

- Επιπλέον ο προσδιορισμός ενός επιστημονικού όρου, που ούτως ή άλλως είναι μια ιδιαίτερα δύσκολη υπόθεση, γίνεται ακόμη δυσκολότερος, εάν το ακροατήριό μας τον θεωρεί **εύκολο και προσβάσιμο**, όπως συμβαίνει με τον όρο **«γλώσσα»**, την οποία οι περισσότεροι τη θεωρούν δεδομένη και ως μη χρήζουσα ιδιαίτερης ανάλυσης έννοια.

Ανάλυση του όρου «γλωσσολογία»

- Κατά συνέπεια, πρέπει αμέσως να προχωρήσουμε στην ανάλυση της λέξης στα επιμέρους μορφήματά της και να αφιερώσουμε χρόνο σε μια συζήτηση, η οποία πρέπει να γίνεται πάντα στην εισαγωγή και στην πρώτη παρουσίαση κάθε επιστημονικού πεδίου στους φοιτητές.

Ο προσδιορισμός του όρου «γλωσσολογία» αφορά:

- (α) Την έννοια της «**γλώσσας**» (α' συνθετικό του όρου «**γλωσσολογία**»)- ο καθορισμός του όρου «**γλώσσα**» δεν είναι απλή υπόθεση
- (β) Την έννοια της **επιστημονικής μελέτης**, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από το επίθημα **-λογία** σε πολλούς όρους που εκφράζουν τις ονομασίες σύγχρονων επιστημών:

**οικο-λογία, ψυχο-λογία, κοινωνιο-λογία, γεω-
λογία, παλαιοντο-λογία...**

Το ελληνογενές επίθημα **-λογία**

...και τα διεθνή αντίστοιχά του **-logy, -logie** κ.ά. αποτελεί νεοκλασικό επίθημα, είναι δηλαδή ένας νεολογισμός

ΔΕΝ προσδιορίζει ΑΕ ή λατινικούς όρους αλλά καινούργιους, σύγχρονους όρους και ονόματα καινούριων επιστημών

- Η σημασία της είναι απόλυτα προβλέψιμη και διαφανής: σε όλες τις γλώσσες σημαίνει πάντα την **«επιστημονική μελέτη»**.

Το **-ο-** στη λέξη **γλωσσ -ο- λογία**

- (γ) το **-ο-** λειτουργεί ως συνδετικό της λέξης. Συγκεκριμένα, η συντριπτική πλειοψηφία των συνθέτων στη νεοελληνική γίνεται με τη χρήση του *συνθετικού μορφήματος -ο-*, σε αντίθεση με τους κανόνες σύνθεσης της ΑΕ όπου η σύνθεση γινόταν με την πρώτη λέξη στη γενική πτώση, αφού βέβαια είχε προηγηθεί η αφαίρεση του τελικού **-ς-**.
- Για παράδειγμα, τόσο η λέξη **αγγελια(ς)-φόρος** που σχηματίστηκε σύμφωνα με τους κανόνες της ΑΕ όσο και η νεόπλαστη ΝΕ λέξη **αγγελι-ο-φόρος** είναι αποδεκτές στη ΝΕ.

Τι είναι «γλώσσα»;

Ιστορικά, υπήρξαν και υπάρχουν διάφοροι ορισμοί για τον όρο «γλώσσα» (Πετρούνιας, 2001), οι οποίοι προσδιορίζονται από παράγοντες όπως:

- η φιλοσοφική ή/και επιστημονική τοποθέτηση του ερευνητή,
- το πόσο εκτενείς και περιεκτικοί είναι οι ορισμοί και
- οι ιστορικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες.

Κι αυτό γιατί η επιστημονική έρευνα εξελίσσεται μέσα στο ευρύτερο περιβάλλον και επηρεάζεται από τις επικρατούσες συνθήκες.

Η επιστημονική έρευνα αποτελεί τμήμα του κοινωνικού ιστού, δεν γίνεται μέσα σε γυάλα.

Έτσι και ο επιστήμονας εκφράζει ή πρέπει να εκφράζει την εποχή του.

Βραχυλογικοί vs εκτενείς ορισμοί

Οι **βραχυλογικοί ορισμοί** είναι οι πλέον ανώδυνοι, επειδή βασίζονται στη βασική αρχή «όσο λιγότερα, τόσο καλύτερα» και κατά συνέπεια δεν επιτρέπουν να φανεί η όποια επιστημονική τοποθέτηση αφήνοντας τον ερευνητή στο απυρόβλητο, μιας και δεν επιδέχονται ιδιαίτερης κριτικής.

Οι **εκτενείς ορισμοί** επιτρέπουν όχι μόνο να φανεί η αποδοχή των αρχών μιας συγκεκριμένης επιστημονικής σχολής αλλά και επιζητούν συζήτηση και ανάπτυξη επιχειρημάτων με διαφορετικές απόψεις.

Για παράδειγμα, ορισμοί του '40 και του '50 αφήνουν να φανεί η γενικότερη εμπειριοκρατική τάση της εποχής, ενώ νεότεροι ορισμοί συνήθως καθρεφτίζουν τη νοοκρατική τοποθέτηση που επικρατεί σήμερα.

Παραδείγματα βραχέων ορισμών

«Γλώσσα είναι ένα σύστημα φωνητικών συμβόλων που χρησιμεύουν στην επικοινωνία».

- Ο ορισμός αυτός είναι γενικός και δεν δίνει λαβή για πολλές αντιρρήσεις.
- Από την άλλη μεριά, αυτό το γεγονός δεν επιτρέπει να τον αντικρούσουμε, και επομένως, να κρίνουμε αν θα τον δεχτούμε, θα τον τροποποιήσουμε, ή θα τον απορρίψουμε, μειώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την επιστημονική χρησιμότητά του.

Παραδείγματα βραχέων ορισμών

Όμως, μέσα στη γενικότητά του, εμπεριέχει τέσσερις βασικές αρχές:

1. η γλώσσα πραγματώνεται με τη **φωνή** (φωνητικά σύμβολα), έχει δηλαδή **προφορά**,
2. οι ήχοι (φθόγγοι) που παράγονται δεν σημαίνουν τίποτα οι ίδιοι, αλλά **συμβολίζουν** κάτι άλλο (επομένως μια κραυγή πόνου ή ένα γουργούρισμα ικανοποίησης που εκφράζουν άμεσα το σχετικό ερέθισμα δεν θεωρούνται μέρος της γλώσσας),
3. οι φθόγγοι που αρθρώνουμε δεν είναι ανεξάρτητοι, αλλά αποτελούν **σύστημα**,
4. σκοπός της γλώσσας είναι η **επικοινωνία**.

Παράδειγμα μεσαίου μεγέθους ορισμού

«Γλώσσα είναι ένα σύστημα αυθαίρετων φωνητικών συμβόλων που χρησιμεύουν για την ανθρώπινη επικοινωνία».

- Σ' αυτόν τον ορισμό ξαναβρίσκουμε τις βασικές αρχές του προηγούμενου ορισμού, καθορίζονται, όμως, και μερικές ακόμα:
  1. Η **προφορά** συνεχίζει να θεωρείται πρωταρχικό στοιχείο, άλλωστε γλώσσα χωρίς προφορά δεν υπάρχει. Η αποδοχή αυτή είναι πολύ σημαντική, επειδή ανατρέπει προαιώνιες προκαταλήψεις που ήθελαν τη γραφή σημαντικότερη. Πράγματι, κανείς μαθαίνει πρώτα να μιλάει κι ύστερα να γράφει-αφήστε που κάποιος μπορεί να μιλάει χωρίς να μάθει ποτέ να γράφει.

Παραδείγματα βραχέων ορισμών

2. Στον ορισμό αυτό επίσης καθορίζεται ότι οι φθόγγοι που προφέρουμε είναι **σύμβολα**, έχει όμως προστεθεί και ένα νέο στοιχείο: η άποψη ότι τα σύμβολα αυτά είναι **αυθαίρετα**. Πραγματικά, τα γράμματα <χ> και <ε> ή <ρ> και <ι> ή <λ> και <ι> (όπως, π.χ. στις λέξεις **χέρι** και **χέλι**) δεν σημαίνουν τίποτα τα ίδια αλλά με τις τυχόν ομοιότητες - διαφορές τους παίζουν τον ρόλο τους στο **σύστημα, συνδυάζονται** για ν' αποτελέσουν **λέξεις**.

Επομένως,

εφόσον οι λέξεις είναι αποτελέσματα αυθαίρετων συνδυασμών είναι και οι ίδιες αυθαίρετα σύμβολα

- Οι λέξεις **τραπέζι, τράπεζα, mensa, table, Tisch, table, tavola**, ανταποκρίνονται στη συγκεκριμένη έννοια όχι γιατί υπάρχει σχέση ανάμεσα στη συγκεκριμένη προφορά αυτών των λέξεων και στην έννοια που αντιπροσωπεύουν, αλλά επειδή οι ομιλητές έχουν κάνει ένα είδος σύμβασης, μια εσωτερική συμφωνία, να το ερμηνεύσουν έτσι.
- Με άλλα λόγια, η επιλογή είναι αυθαίρετη.

Διαφορετικά,

όλες οι γλώσσες θα είχαν τις ίδιες λέξεις για τις ίδιες έννοιες, και δεύτερον δεν θα υπήρχε εξέλιξη γλωσσών: π.χ. η ΑΕ λέξη **τράπεζα** από τη μια πλευρά εξελίχθηκε στη ΝΕ **τραπέζι** αλλά, επιπλέον, η παλιά μορφή της απέκτησε νέα σημασία.

Αριστοτέλης vs Πλάτωνας

Πλάτων: **«φύσει» λέξεις** → από τη φύση τους πλασμένες να δηλώνουν αυτό που δηλώνουν

Αριστοτέλης: **«κατά συνθήκην λέξεις»** και **«σύμβολα»**, επειδή έτσι συμφώνησαν οι ομιλητές

Η **«συμφωνία»** ή **«σύμβαση»** των ομιλητών δεν είναι διατυπωμένη ρητά με κάποιο επίσημο συμβόλαιο.

Ο πρωτοπόρος Αριστοτέλης

- Ο Αριστοτέλης είχε αντιληφθεί ότι ο προφορικός λόγος υπερτερεί του γραπτού, κάτι ιδιαίτερα σημαντικό για την εποχή, αν λάβει κανείς υπόψη ότι χρειάστηκαν 2.500 χρόνια για να απενοχοποιηθεί ο προφορικός λόγος, αρχικά από τους ιστορικούς γλωσσολόγους και στη συνέχεια από τον Saussure.

Ο πρωτόπóρος Αριστοτέλης

- «εστι μεν ουν τα εν τη φωνή των εν τη ψυχη παθημάτων σύμβολα, και τα γραφόμενα των εν τη φωνη»
- («η ομιλία είναι σημάδι των καταστάσεων της ψυχής, και η γραφή είναι σημάδι της ομιλίας»)

(Αριστοτέλης Int. 16a4, 25b2; Sens. 437a15, όπως αναφέρεται στον Πετρούνια, 1984, σ.50).

Επιχειρήματα υπέρ του αυθαίρετου του γλωσσικού σημείου

Το κύριο επιχείρημα υπέρ της ύπαρξης του **αυθαίρετου** των γλωσσικών σημείων είναι οι ονοματοποιημένες ή ηχομιμητικές λέξεις, όπως **μπαμ-μπουμ, κρακ, τζιζ** κτλ, οι οποίες:

- Μοιάζουν ανάμεσα σε διάφορες γλώσσες (;)
- Είναι ελάχιστες και προσαρμοσμένες στο φωνολογικό σύστημα της κάθε γλώσσας, πράγμα που τις κάνει τελείως αγνώριστες.
- Ένα επιπλέον επιχείρημα για τη δυσκολία τους είναι το γεγονός ότι συνήθως διδάσκονται σε υψηλότερα επίπεδα στην ξένη γλώσσα και αποτελούν μάλλον πονοκέφαλο παρά διευκόλυνση για δασκάλους & μαθητές.

Ακόμη λέξεις ονοματοποιημένες σε χαμηλότερα επίπεδα, όπως οι φωνές των ζώων, παρουσιάζουν δυσκολία.

Η φωνή του σκύλου

- ΝΕ → **γαβ-γαβ**
- ΑΕ → **μπαού, μπαού**
- Αγγλική → **bow, wow**
- Γερμανική → **wau, wau**
- Γαλλική → **waf, waf**
- Ιταλική → **bau, bau**
- Ρωσική → **xaf, xaf**
- Τουρκική → **haf, haf**

Η φωνή του κόκορα

- ΝΕ → **κικιρίκι**
- Γαλλική → **cocorico**
- Αγγλική → **cock-a-doodle-doo**
- Ακόμη, θυμηθείτε τη φωνή της πάπιας στην αγγλική **κουάκ-κουάκ** και στην ελληνική **πα-πα-πα**, με σύγχρονο πιάσιμο της μύτης για το ένρινο αποτέλεσμα.
- Τέλος, στην κινεζική **κου-κου** κάνει η κότα κι όχι ο κούκος!

Και ένα επιφώνημα έκπληξης:

- ΝΕ → «**πο, πο!**»

(ή «**πω, πω!**», αν προτιμάτε)

- Αγγλική → ‘**gosh!**’, ‘**my!**’

- Γερμανική → ‘**je, je!**’

Επιστρέφουμε στον ορισμό μας

3. Μία ακόμη σημαντική παρατήρηση στον μεσαίου μεγέθους ορισμό μας είναι το γεγονός ότι η επικοινωνία περιορίζεται σε **ανθρώπινη**.
- Χαρακτηρίζοντας τη γλώσσα ως το μέσο της καθαρά ανθρώπινης επικοινωνίας, αποκλείουμε από την έννοια της γλώσσας τη δυνατότητα της επικοινωνίας των ζώων. Γνωρίζουμε ότι τα ζώα πολλές φορές καταλαβαίνουν τον αφέντη τους, ενώ υπάρχουν και τα περίπλοκα συστήματα επικοινωνίας των δελφινιών, των φαλαινών, των μελισσών και των ωδικών πτηνών.

Ζωικά συστήματα επικοινωνίας

- Πειράματα με χιμπατζήδες έδειξαν ότι μπορούν να εκπαιδευτούν σε συστήματα τεχνητών κωδίκων επικοινωνίας, όπως, για παράδειγμα, οι γλώσσες των κωφάλων ή αποκλειστικά συστήματα για χιμπατζήδες όπου τα ζώα μαθαίνουν να τοποθετούν στη σειρά και να συνδυάζουν πλαστικά αντικείμενα διαφορετικών σχεδίων και χρωμάτων, που το καθένα τους αντιπροσωπεύει κάποια λέξη ή κάποια συντακτική λειτουργία (**μήλο, μπανάνα, θέλεις, δεν θέλω**).
- Παρόλα αυτά, δεν φαίνεται ν' αποκτούν γλώσσα με τη δική μας έννοια, επειδή δεν μπορούν να τη διδάξουν σε άλλα ζώα (π.χ. η περίπτωση με τους χιμπατζήδες).

Ζωικά συστήματα επικοινωνίας

- Όμως, ακόμη και στην περίπτωση των καθαρά ζωικών συστημάτων επικοινωνίας, όπου δηλαδή δεν υπεισέρχεται ο παράγων άνθρωπος (π.χ. φάλαινες, δελφίνια), έχουμε να κάνουμε με συστήματα γενετικά κληροδοτημένα τα οποία δεν υφίστανται **ιστορική αλλαγή**, όπως υφίσταται η ανθρώπινη γλώσσα.

Συμπερασματικά,

μπορούμε να πούμε ότι ο δεύτερος, ο μεσαίου μεγέθους ορισμός, είναι αρκετά συγκεκριμένος, όμως, θα μπορούσε να συμπληρωθεί σημαντικά ή να τροποποιηθεί. Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε:

- ότι τα αυθαίρετα φωνητικά σύμβολα συνδυάζονται σε ενότητες που αντιπροσωπεύουν **έννοιες**
- ότι και οι έννοιες αποτελούν **σύστημα συντακτικά ιεραρχημένο**,
- ότι, αν οι έννοιες παρουσιαστούν με μορφή φωνητικών συμβόλων μέσα στη ροή του προφορικού λόγου, χαρακτηρίζονται από **γραμμαμικότητα** κτλ.

- Τελειώνοντας την πολύ σύντομη παρουσίαση θα πρέπει να τονίσουμε ότι, όπως συμβαίνει και με τις άλλες επιστήμες, ο απόλυτος καθορισμός του αντικειμένου δεν είναι εφικτός. Η αξία της προσπάθειας για καθορισμό έγκειται στο ότι:
- «...δίνουν (οι προσπάθειες) τη δυνατότητα να κάνουμε πιο συγκεκριμένες τις υποθέσεις μας, να τις ελέγξουμε, και ενδεχομένως να τις αλλάξουμε. Δηλαδή, προσπάθεια για ορισμό είναι απαραίτητη σα βάση για παραπέρα συζήτηση» (Πετρούνιας 2001, σ. 42)
- Αυτή ακριβώς η παρατήρηση του Πετρούνια αποτελεί και την πεμπτουσία της **επιστημονικής έρευνας**, και μας δίνει την ώθηση για τη συζήτηση ενός πολύ σοβαρού ζητήματος, αυτού της επιστημονικής μελέτης και των προκαταλήψεων.

Επιστημονική μελέτη

- Αρχικά, η **επιστημονική μελέτη/έρευνα** θα μπορούσε να οριστεί ως **αντικειμενική**, δηλαδή απαλλαγμένη από προκαταλήψεις αισθητικού, κοινωνικού, πολιτικού ή ηθικού χαρακτήρα που, πιθανόν, έχει ο ερευνητής.
- Ακόμη περισσότερο, ο δογματισμός, η αντίληψη ότι οι επιστημονικές αρχές είναι απόλυτα και ακατάλυτα αληθείς, δεν έχει θέση στον χώρο της επιστήμης. Αυτή τη **δημοκρατική στάση απέναντι στη γνώση** φαίνεται να τη δίδαξε πρώτος ο Θαλής ο Μιλήσιος.

- Ο μαθητής του Θαλή, ο Αναξίμανδρος, αμφισβήτησε την άποψη του δασκάλου του ότι η γη δεν πέφτει, επειδή επιπλέει μέσα στο νερό, θέτοντας το εύλογο ερώτημα «και το νερό γιατί δεν πέφτει;».
- Δεν υπάρχει αναφορά για τιμωρία ή εξοστρακισμό του μαθητή που τόλμησε να αμφισβητήσει τον δάσκαλό του, και αυτό αποδεικνύει το μεγαλείο του Θαλή.

Μερικές προκαταλήψεις για τη γλώσσα

(i) «Η γλωσσολογία είναι κανονιστική»

- Ο πολύς κόσμος πιστεύει ότι ο ρόλος της γλωσσολογίας -που την ταυτίζει με τη γραμματική- είναι να μας μάθει να μιλάμε και να γράφουμε σωστά.
- Ο γλωσσολόγος, δηλαδή, είναι ο επιστήμονας που θέτει τους κανόνες για τη σωστή χρήση μιας γλώσσας, αυτός που υποδεικνύει ένα πρότυπο γλωσσικής ορθότητας που πρέπει όλοι να ακολουθούμε αυστηρά.

- Η άποψη αυτή -κυρίαρχη για πολλούς αιώνες- ΔΕΝ ισχύει σήμερα για τους γλωσσολόγους. Η γλωσσολογία στη σημερινή μορφή και μελέτη της λειτουργεί **περιγραφικά**, δηλαδή περιγράφει αυτό που παρατηρεί σε μια γλώσσα, και όχι **ρυθμιστικά** ή **κανονιστικά**, με άλλα λόγια δεν θέτει κανόνες, προκειμένου να ορίσει το **πώς** οι ομιλητές θα χρησιμοποιήσουν τη γλώσσα.

- Δεν παρέχει -γιατί δεν αποδέχεται- αντικειμενικά και απόλυτα πρότυπα για την ορθή χρήση της γλώσσας, απλώς καταγράφει και περιγράφει τις ποικίλες χρήσεις της γλώσσας που κάνουν οι ομιλητές και τις συνθήκες στις οποίες εμφανίζεται αυτή η ποικιλία.
- Η σύγχρονη γλωσσολογία δεν αποδέχεται την έννοια ενός απόλυτα ομοιογενούς γλωσσικού συστήματος, το οποίο παραμένει σταθερό σ' οποιαδήποτε χρονική στιγμή και κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες, χωρίς, επιπλέον, να μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου.

- Δεν υπάρχει γλώσσα στον κόσμο που να παρέμεινε αμετάβλητη με την πάροδο του χρόνου και της οποίας οι ομιλητές να χρησιμοποιούν ακριβώς τα ίδια γλωσσικά στοιχεία (λεξιλογικά, συντακτικά, φωνολογικά) ανεξάρτητα από την κοινωνική τους προέλευση, τη μόρφωση, την ηλικία, το φύλο, τη διάθεσή τους, την περίσταση, και τα αντίστοιχα του συνομιλητή τους.

(ii) «Γλωσσική αλλαγή σημαίνει αναγκαστικά φθορά. Κατά συνέπεια, οι αρχαίες γλώσσες ήταν καλύτερες από τις σύγχρονες»

- Στην άποψη αυτή θεμελιώνεται σε μεγάλο βαθμό η προηγούμενη.
- Οι γλώσσες αλλάζουν μέσα στον χρόνο σε όλα τους τα επίπεδα (φωνητικό, μορφολογικό, συντακτικό, σημασιολογικό).
- Ο ρυθμός αλλαγής ποικίλλει από το ένα επίπεδο στο άλλο. Καμιά γλώσσα δεν έμεινε αναλλοίωτη μέσα στον χρόνο, μιας και αποτελεί ένα ζωντανό σύστημα που διαρκώς εξελίσσεται μέσα από τους ομιλητές της, εξυπηρετώντας τις εκάστοτε επικοινωνιακές ανάγκες τους.

- Μια γλώσσα σταματά να εξελίσσεται, δηλαδή να αλλάζει (ή για κάποιους να «φθείρεται»), όταν πάψει να χρησιμοποιείται.
- Επομένως, δεν είναι σωστό να αντιμετωπίζουμε την αλλαγή ως φθορά και παρακμή της γλώσσας.

(iii) «Υπάρχουν πρωτόγονες ή ‘κατώτερες’ γλώσσες»

- Ακόμα και σήμερα υπάρχουν άνθρωποι, τόσο απλοί όσο και μορφωμένοι, που πιστεύουν ότι υπάρχουν λαοί των οποίων οι γλώσσες αποτελούνται από μερικές εκατοντάδες λέξεων και πολλές χειρονομίες.
- Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να θεωρηθεί άγνοια ή και ρατσισμός. Η αλήθεια είναι ότι, ανεξάρτητα από το πόσο προοδευμένη -σύμφωνα με τα δυτικά, τεχνοκρατικά πρότυπα- είναι κάποια κοινωνία, η γλώσσα που χρησιμοποιεί είναι ένα πολύ σύνθετο και εξελιγμένο σύστημα επικοινωνίας.

- Γενικά, όλες οι γνωστές γλώσσες εμφανίζουν περίπου την ίδια πολυπλοκότητα όσον αφορά τη γραμματική δομή τους με μόνη εξαίρεση τις γλώσσες pidgin, που είναι εξειδικευμένες γλώσσες για εμπορικές συναλλαγές μεταξύ ανθρώπων που δεν έχουν κοινή γλώσσα.
- Pidgin → παραφθορά της αγγλικής λέξης **business**, όπως την προσελάμβαναν ακουστικά και την πρόφεραν οι Κινέζοι που συναλλάσσονταν με τους αποικιοκράτες.

(iv) «Οι 'μορφωμένοι' ομιλητές ξέρουν καλύτερα τη γλώσσα τους από τους 'απλοϊκούς' (naive)»

Οι μηχανισμοί «κατάκτησης» (acquisition) της μητρικής γλώσσας είναι αυτόματοι και πανομοιότυποι για ΟΛΟΥΣ τους ανθρώπους.

- Εκείνο που ο «αγράμματος» ή «απλοϊκός» ομιλητής δεν ξέρει είναι η γραφή και σχηματοποίηση των γλωσσικών κατηγοριών (έγκλιση, πτώση κτλ), δηλαδή η μεταγλώσσα → το να μιλάει κανείς για τη γλώσσα χρησιμοποιώντας την ίδια τη γλώσσα).

- Οι γλωσσολόγοι σήμερα πιστεύουν ότι στα σχολεία δεν διορθώνουν τη γλώσσα των παιδιών, αλλά την καταπιέζουν, προκειμένου να τους επιβάλουν μια άλλη γλώσσα, τη λεγόμενη **γλώσσα πρότυπο** (standard language), από αυτήν που έχουνε μάθει.
- Γι' αυτό προτιμούμε συλλογή δεδομένων από απλοϊκούς ομιλητές, των οποίων το γλωσσικό κριτήριο δεν έχει στρεβλωθεί από κάποιον ημιμαθή δάσκαλο. Έτσι ένας «αμόρφωτος» δεν θα δεχθεί τον τύπο **σοφέρ** αλλά θα τον μετατρέψει είτε σε **σοφέρη** είτε σε **σοφεράκι** ή, ακόμη, και σε **σοφεράντζα**, όλοι τους τύποι με ελληνική κατάληξη και κλίση, προσαρμοσμένοι στο γλωσσικό σύστημα της Κοινής Νεοελληνικής (ΚΝΕ).

- Το ιδίωμα των παιδιών δεν έχει επηρεαστεί από τη σχολική διδασκαλία. Κατά συνέπεια τα παιδιά δεν έχουν μάθει ακόμη πολλές από εκείνες τις εξαιρέσεις που οφείλονται σε αναφομοίωτα δάνεια είτε της καθαρεύουσας είτε από άλλες γλώσσες.
- Ένα παιδί μπορεί να χρησιμοποιήσει αφοπλιστικά λέξεις όπως **ταξιά, μερσεντέδες, στιλά/στιλοί αλλά και τηλιόραση, γύφτα (αντί γύφτισσα), δεν μου το δώνει (δε μου το δίνει)**, προκαλώντας απελπισία στο περιβάλλον του που πιστεύει ότι υπάρχει πρόβλημα με τη γλωσσική του ανάπτυξη
- Κάτι τέτοιο βέβαια δεν ισχύει, γιατί όλα τα θεωρούμενα ως «λάθη» αποτελούν γενικεύσεις κανόνων και μάλλον αποδεικνύουν καλή αφομοίωση των κανόνων της γλώσσας.

(ν) «Τα γλωσσικά σημεία δεν αποτελούν καταδήλωση»

- Η γλώσσα δεν «δηλώνει» τα αντικείμενα στην ουσία τους, αλλά τα αντανακλά μέσω ενός συνόλου σημασιών που η δομή τους διαφέρει για την καθεμιά.
- Για παράδειγμα, **τα φέρνω βόλτα** σημαίνει «εξοικονομώ» και όχι «γυρίζω κάτι».
- Επίσης **το φέρνω βόλτα** σημαίνει «το ελέγχω».
- Μ' αυτόν τον τρόπο η γλώσσα επιτρέπει στην κάθε κουλτούρα να κάνει κατάτμηση του κόσμου ανάλογα με την εμπειρία της.

- Γι' αυτό και λέμε ότι οι γλώσσες είναι συστήματα **αξιών**, όπου το κάθε γλωσσικό σημείο αποκτά τη δική του αξία μέσα στο κάθε γλωσσικό σύστημα.
- Αυτή η αξία είναι ξεχωριστή για την κάθε γλώσσα-σύστημα αξιών, και σπανίως έχουμε πλήρη ταύτιση ανάμεσα σε δύο γλώσσες.
- Το θέμα αυτό είναι πολύ σημαντικό στη διδασκαλία των γλωσσών ως ξένων αλλά και στη μετάφραση, γι' αυτό και αποτελεί ένα δημοφιλές αντικείμενο έρευνας αλλά και έναν πονοκέφαλο για τους λεξικογράφους.

(vi) «Δύο αρνήσεις κάνουν μία κατάφαση και στη γλώσσα»

- Επομένως, *το δεν ήρθε κανείς* ισοδυναμεί με *το ήρθε κάποιος*, το *δεν είδα τίποτα* με το *τα είδα όλα*;
- Λάθος: η φυσική γλώσσα δεν είναι λογική κατασκευή, τα στοιχεία της δεν έχουν μονοσήμαντη ανταπόκριση με τον κόσμο, όπως συμβαίνει με τις επιστημονικές γλώσσες.

- Αντίθετα η πολυσημία και ο πολυμορφισμός είναι θεμελιακά γνωρίσματά της, γιατί σ' αυτά οφείλει τις άπειρες δυνατότητές της.
- Επιπλέον, τα «λάθη» στον λόγο δημιουργούν τις αλλαγές στη γλώσσα, όπως, για παράδειγμα, το ορθό **μεταύριο** έγινε πολύ νωρίς -πιθανόν στους αλεξανδρινούς χρόνους- **μεθαύριο** και διατηρήθηκε έτσι στην ΚΝΕ.

**(vii) «Υπάρχουν γλώσσες ‘όμορφες’, ‘κομψές’,
‘χυδαίες’, ‘κακόηχες’, ‘χοντροκομμένες’»**

- Σας αρέσει η γαλλική ή η ιταλική; Σκεφτήκατε ποτέ γιατί σας αρέσει, αν σας αρέσει, ή γιατί δεν σας αρέσει, αν δεν σας αρέσει;
- Υπάρχει κάποια εγγενής ομορφιά και πώς ορίζεται αυτή;
- Αντιθέτως, ποια/ες γλώσσα/ες δεν σας αρέσουν και γιατί;
- Υπάρχει εγγενώς ασχήμια σε αυτές τις γλώσσες και πώς την ορίζετε;

- Μήπως υπάρχουν πολιτικά ή κοινωνικά κριτήρια, όπως για παράδειγμα μια ιστορική κατοχή;
- Όμως, αρκεί αυτό το κριτήριο για να χαρακτηρίσουμε τη γλώσσα ενός λαού με αρνητικό ιστορικά παρελθόν ως «άσχημη»;
- Τέτοια αισθητικά και ηθικά, και συνεπώς υποκειμενικά και καθόλου επιστημονικά κριτήρια ταξινόμησης γλωσσών δεν αναγνωρίζονται από τη σύγχρονη γλωσσολογία που είναι επιστήμη. Επομένως, χαρακτηρισμοί σαν τους παραπάνω δεν έχουν κανένα νόημα για τη σύγχρονη γλωσσολογική επιστήμη.